

IN MEMORIAM ANTON DURCOVICI, PIATRĂ VIE A BISERICII

Interviu cu Ana Blandiana și Romulus Rusan,
realizat de pr. Wilhelm Dancă

Pr. Wilhelm Dancă: Stimată doamnă Ana Blandiana, stimate domnule Romulus Rusan, dragi părinți, dragi studenți. Potrivit tradiției noastre, astăzi, 10 decembrie 2004, îl comemorăm pe episcopul nostru martir Anton Durcovici. M-am pregătit să țin o conferință despre locul unde el a murit, despre Sighet. Astfel, am găsit un testament al episcopului Durcovici, din 20 septembrie 1945, scris la Timișul de Jos, în care el se gândea deja la moarte, și nu era încă episcop al Iașilor. Spune așa: „Sufletul meu nemuritor, mântuit prin sângele preascump al lui Isus, îl încredințez milostivirii nemărginite a Mântuitorului și Judecătorului meu, precum și grijii de mamă a Fecioarei preacurate, și-l recomand rugăciunilor Bisericii și tuturor credincioșilor. Trupul meu neînsufletit doresc să fie înmormântat unde și cum va decide Venerabilul Ordinariat Arhiepiscopal de București. Dacă va fi cu puțință, înmormântarea mea să fie precedată de o Misă de recviem, la care rog să se împărtășească cei ce m-au cunoscut și mi-au vrut binele, rugându-se în acele clipe fericite, când Dumnezeu cel atotputernic și preamilostiv este în pieptul lor, pentru odihna sufletului meu”. Apoi, urmează câteva precizări legate de cheltuielile de înmormântare și alte amănunte mai puțin importante. Aruncând o privire retrospectivă asupra cursului evenimentelor, vedem că ultima dorință a P.S. Anton Durcovici nu a fost îndeplinită. Venerabilul Ordinariat Arhiepiscopal de București nu a putut să se îngrijească de înmormântarea sa creștinească.

În continuare, în timp ce căutam material bibliografic pentru conferința ce urma să v-o prezint, am auzit că doamna Ana Blandiana și domnul Romulus Rusan sosesc la Iași, invitați de pr. Tadeusz Rostworowski, și m-am gândit să-i invităm în mijlocul nostru pentru a ne spune mai multe despre Memorialul Sighet, despre Anton Durcovici, despre deținuții preoți și călugări care au fost în închisoarea de la Sighet.

Și acum, iată-i printre noi. Încep cu o scurtă prezentare. Domnul Romulus Rusan este cunoscut nouă din publicistica laică, dar și din publicistica religioasă. Dacă ați răsfoit *Mesagerul sfântului Anton*, ați putut găsi articole semnate de domnia sa. Doamna Ana Blandiana, pentru

fiecare dintre noi, înseamnă câte ceva. Pentru mine, este un simbol al rezistenței în fața dictaturii comuniste, a cărui semnificație am putut să o desprind mai bine din romanul *Sertarul cu aplauze*, pe care l-am terminat de citit acum câteva luni. Eu le mulțumesc deja de pe acum pentru că au venit și pentru mărturia pe care o dau în legătură cu locul sfânt al morții episcopului nostru Anton Durcovici și al altor preoți și episcopi. Mai întâi, să-l ascultăm pe domnul Romulus Rusan.

Romulus Rusan: Vă mulțumim pentru că ne primiți în rândul dumneavoastră. Sunt luat prin surprindere, deoarece m-am ocupat mult în cadrul cercetărilor pentru organizarea acestui Memorial de la Sighet de mii de cazuri de deținuți politici, de deportați, iar acum suntem în fața unui caz aparte, în fața unui martir care a murit pentru credința sa, în fața comemoratului de astăzi. Astăzi, se împlinesc 53 de ani de când episcopul Durcovici a murit într-o celulă a Închisorii Sighet. El făcea parte din elita Bisericii Catolice (Romano-Catolice și Greco-Catolice). A suferit Calvarul pentru că a continuat să își apere credința, Biserica, pentru că s-a opus comunizării țării, pentru că a organizat împreună cu preoții catolici din Moldova o educare a credincioșilor în spiritul apărării valorilor Bisericii. Am adus aici ceva deosebit: un mic documentar despre episcopul Durcovici. Aceasta este o fotografie din timpul de după arestare, iar aici avem o fotografie a Adunării Bisericești, în care apar episcopii romano-catolici și greco-catolici. Alături de Anton Durcovici este Ioan Suci, un alt martir care a murit la Sighet, un tânăr episcop greco-catolic de Blaj. Aici sunt bătrânii episcopi. Aici îl găsim și pe episcopul Hossu, devenit ulterior cardinal. Amintirile sale le puteți citi într-o carte recent editată la Cluj, la Editura „Viața Creștină”. Sunt amintiri de la Căldărușani, scrise în 1961, în clandestinitate. Conținutul acestui documentar este format din rapoarte ale Securității, din anii 1948-1949, rapoarte ale Regionalei de Securitate Iași și ale Direcțiilor Județene de Securitate din Roman și Bacău. Se poate citi cum vedea securitatea activitatea Bisericii, a preoților și prelaților greco-catolici, mai ales că aceștia se opuneau „unificării Bisericii” de care se vorbea cu insistență în 1948. Rezistența și solidaritatea deranjau foarte mult autoritățile comuniste. Citesc în continuare un fragment din raportul Securității din Roman: „În momentul actual, mai presus de averea personală, de câștig și posesiunea pământului, ei [credincioșii romano-catolici, n.n.] pun libertatea religioasă, libertatea cultului” (în forma pe care a avut-o). Cu alte cuvinte, era o afecțiune atât de mare față de tradiția Bisericii, încât aceasta apărea mai periculoasă pentru regimul comunist decât chiar împotrivirea la

repreziunea economică. În acea perioadă, țăranii erau supuși la regimul cotelor de stat. Ei trebuiau să dea o mare parte din venituri statului. Unii, în felul acesta, erau chiar distruși din punct de vedere economic, pentru că se impuneau cote mai mari decât chiar prețul recoltei. În asemenea situații, li se luau din casă mobila și alte obiecte, în contul acestor datorii. Și totuși, credința era deasupra acestor pierderi economice. Ei țineau mai mult la credință decât la averea lor.

Într-un raport al Securității din Iași sunt descrise vizitele pe care le făcea episcopul Durcovici în diferite parohii ale Diecezei. Se mai vorbește despre serviciile religioase comune, făcute de preoții catolici. De pildă: „Semnalăm cazul din comuna Săbăoani-Roman, unde, cu ocazia bâlciului [hramului, n.n.] anual catolic, slujba a fost celebrată de șapte preoți și trei diaconi, sub conducerea preotului Alois Herciu, paroh de Hălăucești, ajutat de preotul Ghiuzan Iosif din Adjudeni, preotul Albert din Pildești, preotul Duman Iosif din Hălăucești, preotul Burcă Petre din Pildești și preotul Carmil Dancă din Adjudeni. După terminarea slujbei, preotul Burcă din Pildești a ținut o predică despre arhanghelul Mihail, explicând celor de față lupta dusă de oștirea cerească, în frunte cu arhanghelul Mihail, împotriva lui Lucifer, care este dușmanul de moarte al creștinătății”. Peste tot aveau loc asemenea slujbe cu mai mulți preoți. În diverse locuri și cu diferite ocazii, ei căutau să întrețină speranța credincioșilor. În acel moment (octombrie 1948), Biserica Greco-Catolică fusese desființată, iar cea Romano-Catolică era amenințată și ea cu așa zisa unificare de care vorbeam. De fapt, era vorba de spectrul stigmatizării și izolării ei, lucru ce s-a și întâmplat în anii '50, când au avut loc procese ale preoților romano-catolici, ce au fost condamnați la ani grei de închisoare. A fost montată chiar o anchetă a nunțiului O'Hara, la București. Acesta a fost considerat agent al imperialismului american, care caută să submineze orânduirile socialiste din România. În acest context, cu ocazia unei vizite pastorale, episcopul Durcovici le-a spus copiilor dintr-un sat: „Să nu vă temeți că noi vom dispărea, pentru că ne vor lua alții locul!” Eu cred că cei care au luat locul episcopului Durcovici sunteți cei de față, sfințiiile lor, dumneavoastră, care ați preluat această misiune de misionariat – eu așa aș numi această misiune – pentru întărirea credinței în rândul credincioșilor. Cam atât am vrut să spun despre activitatea episcopului Durcovici. Când el spunea că „atunci când noi vom dispărea, dar voi veți continua”, nu știa că peste trei ani, într-adevăr, va dispărea într-o celulă a închisorii de la Sighet. Dumnezeu să-l odihnească și să-i urmăm această pildă de jertfă pe altarul sfintei Biserici și al credinței.

Pr. Wilhelm Dancă: Mulțumim foarte mult. Acum am vrea să aflăm de la doamna Ana Blandiana când a început să se intereseze de Memorialul Sighet și care au fost motivațiile eforturilor depuse pentru a păstra memoria celor ce au suferit sau chiar au murit în închisoare pentru credința lor în Dumnezeu, în libertate și adevăr.

Ana Blandiana: În 1993, am depus la Consiliul Europei un proiect pe care l-am făcut împreună cu Romulus Rusan (am muncit aproape un an): un proiect de transformare a fostei închisori de la Sighet într-un memorial al victimelor comunismului și al rezistenței la comunism. Întrebarea cea mai curentă și mai grea la care a trebuit să răspundem după ce acest proiect a fost adoptat de Consiliul Europei, luat sub egida sa, și după ce am fondat Academia Civică, pentru a se ocupa de realizarea Memorialului de la Sighet, a fost: *De ce Sighet?* Sighetul nu a fost nici cea mai mare și nici cea mai îngrozitoare dintre închisorile comuniste din România. Mult mai mari au fost închisorile din Aiud și din Gherla, și infinit mai îngrozitoare, fără egal de teribilă și de diabolică a fost închisoarea din Pitești. Am ales Sighetul pentru că aceasta a fost o închisoare specială. Proiectul comunist a fost dezvoltat și învățat în Rusia, după Revoluție, și a fost aplicat fără greș în toate țările comuniste. Acest proiect presupunea distrugerea elitelor, pentru ca, după aceea, mulțimile rămase fără conducători spirituali, politici și culturali să poată fi manipulate și să se poată ajunge la ceea ce mai târziu s-a numit spălarea creierului; lucru care, de fapt, aproape a reușit. Abia după 1989 am descoperit în ce măsură proiectul *spălării creierului*, proiectul creării *omului nou*, a reușit. *Omul nou* există în România. Ceea ce facem noi toți, și dumneavoastră, dezvoltând Biserica, și dacă ne permiteți să ne alăturăm și noi, creând această instituție a memoriei care este Memorialul de la Sighet, nu este decât să lucrăm împotriva personajului monstruos care a fost creat în ultimii 50 de ani: acest *om nou* care are ca principală caracteristică lipsa memoriei, extirparea memoriei și înlocuirea ei cu o falsă poveste.

Distrugerea la Sighet a elitelor a fost simțită de oamenii simpli, deoarece chiar și astăzi, începând din anii '50, țărani din Maramureș îi spun închisorii „închisoarea miniștrilor”. Într-adevăr, arestați într-o singură noapte, în primăvara anului 1950, au fost duși la Sighet toți miniștrii României interbelice, din 1918 până la guvernul Groza. Cel mai bătrân dintre ei avea 94 de ani. Era un fel de ștergere de pe fața pământului a ceea ce a reprezentat elita politică a acestei țări, care fusese, după Primul Război Mondial, o țară democratică, una dintre *țările europene*.

Există multe memorii ale celor ce au scăpat. Printre ei se afla un istoric de marcă, Constantin Giurescu, care fusese ministru în mai multe guverne, și care povestește acest teribil drum al arestaților de la București (majoritatea locuiau la București) spre Sighet. Ei erau convinși că vor fi duși în Uniunea Sovietică. Mare a fost bucuria lor când și-au dat seama că nu au luat-o spre dreapta după Ploiești, deci nu spre Moldova și Uniunea Sovietică. Ei au văzut printr-o fantă a dubelor că se îndreaptă spre Ardeal. În cele din urmă, după mai bine de 20 de ore, au ajuns într-o închisoare. Nu știau în ce oraș. Mai târziu a ajuns acolo și Ilie Lazăr, unul dintre fruntașii țărăniști, un personaj de-a dreptul legendar. Fiind originar din Maramureș, auzind clopotele Bisericii Greco-Catolice, a spus: „Suntem la Sighet!” Așa au aflat unde se află.

Primului grup de oameni politici i s-a adăugat în lunile următoare grupul episcopilor catolici și greco-catolici. Unii se aflau într-o reclusiune, semiarestați în mănăstiri ortodoxe, și au fost transportați la Sighet. Alții, ca episcopul Vasile Aftenie, muriseră mai înainte, la București, în beciurile Ministerului de Interne. Întrei cei aduși la Sighet, erau episcopi, preoți și călugări. Acești preoți și călugări erau de departe mult mai tineri decât oamenii politici, ei fiind cei care au lăsat memorii și cei care au asigurat într-un fel sau altul comunicarea. Fiind tineri, erau puși la munci, erau puși să măture, să care apa, să care tinetele. Ei reușeau în felul acesta să facă legătura între celule. Părintele Alexandru Rațiu, un preot greco-catolic, aflat printre ei, a scris niște amintiri în care povestește cu incredibile amănunte, având o memorie foarte bună, ceea ce s-a întâmplat. În memoriile lui, am găsit pentru prima oară faptul că episcopul Durcovici a fost cel de-al doilea mort de la Sighet, primul fiind Dinu Brătianu, președintele Partidului Liberal, iar Anton Durcovici a murit în 10 decembrie. Ține minte și celula, apoi ține minte al treilea, al patrulea, al cincilea mort, fiecare cu data morții și cu celula în care murit. Aceste memorii ne-au fost de mare folos atunci când am început să organizăm muzeul. Părintele Rațiu povestește că, noaptea, atunci când au sosit grupurile cu episcopii romano-catolici și greco-catolici și au intrat în curtea închisorii, a ieșit cineva și i-a întrebat pe însoțitorii dubelor: „Ce ne-ați adus?” Și i s-a răspuns: „Niște bivoli!” (Probabil, aluzie grosieră la faptul că preoții erau îmbrăcați în negru). Prin acești tineri preoți, de altfel, s-au putut da ultima dezlegare și Împărtășanie celor care au început să moară. De exemplu, părintele Rațiu povestește despre felul în care cardinalul Todea a reușit, evident, absolut în clandestinitate, cu mari riscuri și eventuale pedepse, să-l spovedească prin ușa celei pe Iuliu Maniu, înainte de a muri.

Ceea ce mi s-a părut important – și cred că și la această oră este de maximă stringență în viața publică din România – este reclădirea memoriei colective. Să înțelegem noi, cei care am trecut sau suntem fiii celor ce au trecut prin represiunea comunistă, și să reușim să vă transmitem dumneavoastră, tinerii de astăzi, memoria acestei perioade. Numai înțelegând ceea ce a fost, putem să înțelegem ceea ce se petrece astăzi și putem descoperi metodele de sorginte comunistă, totalitară, care încă se folosesc în viața publică. De aceea, una dintre principalele realizări ale *Memorialului de la Sighet* este *Școala de vară* care a început în urmă cu opt ani (până acum au fost șapte ediții). Această *Școală de vară* este susținută de o fundație germană, creștin-democrată, *Konrad Adenauer*. În fiecare an se face un concurs. Sunt selectați 100 de tineri, care vin și ascultă conferințe și poartă discuții cu istorici, lideri de opinie, foști dizidenți, specialiști în problemele comunismului din întreaga lume și, evident, din fostele țări socialiste. În felul acesta, tinerii înțeleg ce s-a întâmplat în trecut și adaugă propriei lor formații ceea ce lipsește învățământului din România. În primul an, întrebarea pe care am pus-o prin intermediul presei a fost: „Ce știu eu despre anii comunismului?” Curiozitatea noastră era de a vedea care sunt căile pe care se propagă memoria, adică ce știu acești copii, adolescenți între 15 și 18 ani. Am stabilit această marjă de vârstă, deoarece am considerat că sunt vârstele la care adolescentul este cel mai deschis. Cel puțin, în ce mă privește, ceea ce am citit și am înțeles atunci mi-a rămas întipărit pentru toată viața. Mai târziu, lucrurile acestea nu ți se mai par așa de importante. Sfârșitul adolescenței, însă, poartă marca absolută a cunoașterii. Ei bine, voiam să știm ce a ajuns până la acești tineri. Răspunsurile lor au fost extraordinare. În primul rând, noi am publicat acest anunț în ziarele din România, fără să ne gândim că ziarele din Republica Moldova și din Cernăuți vor prelua și ele anunțul. Spre surpriza noastră, am primit aproape tot atâtea răspunsuri din afara granițelor, din zonele locuite de români, ca și din România, ceea ce a făcut ca, începând de atunci, la Sighet să vină tineri și din Republica Moldova, și din Bucovina de Nord. Răspunsurile au fost atât de interesante, încât le-am publicat într-o carte care se numește *Exerciții de memorie*, și care dovedește câteva lucruri extraordinare. Pe de o parte, că memoria nu s-a propagat nici prin școală, nici prin televiziune, nici prin presă, ci doar prin familie. Deci, singura cale prin care acești tineri au aflat ceva despre anii de dinaintea nașterii lor, aproape clandestin, a fost prin familie, iar în familie, nu de la părinți la copii, ci de la bunici la nepoți. Acești tineri, povestind ce au aflat ei despre una și despre alta, au tendința chiar să-și condamne puțin părinții,

spunând: „Tata n-ar fi vrut să spună, dar când am rămas cu bunicul, bunicul mi-a povestit cum a fost închis”. „Mama ne învăța mereu să nu spunem la școală ceea ce auzim în casă”. Știm cu toții această duplicitate în care generația mea, de exemplu, a fost crescută și care a marcat definitiv sufletele copiilor de atunci; adică, faptul că în permanență trebuia să minți: un adevăr acasă, un altul la școală. Pe de altă parte, ceea ce am descoperit din povestirile acestor copii este aproape imposibilitatea comparației între intensitatea represiunii comuniste în fosta URSS și în România și țările din Est, în general. Pentru că, în timp ce, de exemplu, un copil de la București povestea „când bunicul meu, care era membru al Partidului Țărănist a fost închis și a stat în închisoare șase sau șapte ani”, un copil din Basarabia povestea: „bunicul mi-a povestit că din satul nostru au fost strănse 3200 de persoane și urcate într-un tren și, când au ajuns în Siberia, au ajuns acolo doar două mii și nu știu cât, pentru că pe drum au murit mai mult de 1000”. Deci, ceea ce aici era o represiune la nivelul persoanelor, acolo era o represiune de masă. Ei bine, pornind de la această trecere a memoriei, am transformat *Memorialul din Sighet* într-o „școală a memoriei”, pentru a face să treacă și la generațiile următoare adevărurile despre acești ani de istorie și pentru a reuși să creăm un nucleu cât de mic de elită spirituală și intelectuală printre tinerii de azi. Fiindcă, dacă ne va ajuta Dumnezeu, vom putea să continuăm această școală până când România va deveni o țară normală din toate punctele de vedere, iar învățământul va prelua sarcina construirii sufletului tinerilor, și vom reuși să creăm aceste nuclee de cunoaștere și de spiritualitate de elită care să poată să iradiază printre tineri. Am descoperit în „*Scoala de vară*” ceva foarte optimist. Sigur că a fost o selecție, sigur că nu toți tinerii din România sunt la nivelul celor care câștigă concursuri și vin la Sighet, dar cei care ajung acolo sunt de o foarte bună calitate. Am publicat după fiecare ediție câte o carte ce conține conferințele ce s-au ținut și discuțiile lor cu marii conferențieri, uneori celebriți de talie mondială. Întotdeauna m-am gândit cât de extraordinar este să vezi cum crește viitorul în sufletele acestor copii.

Nu știu dacă chiar seriile dumneavoastră, cei care sunteți aici, dar Preasfințitul mi-a spus, și știam că studenți de la dumneavoastră au vizitat Sighetul, deci nu are rost să vă povestesc. Sper că și seriile următoare vor merge și vor vizita în mod ritmic acest muzeu, care, de altfel, este în creștere. Există încă zece săli care nu sunt terminate și pe care le completăm în fiecare an. De exemplu, acum câteva zile, a fost terminată o sală care, recunosc că în mod subiectiv, mă emoționează: este o sală despre poezia în închisoare. Poezia a avut în închisorile comuniste

un rol absolut extraordinar. Ea a fost, în același timp, un mijloc de expresie și un mijloc de comunicare. Sunt oameni care niciodată nu ar fi scris versuri dacă ar fi fost liberi, dar au găsit în poezie și, mai ales, în poezia religioasă, sub forma unei rugăciuni în versuri, mijlocul de a rezista. Poezia era transmisă prin alfabetul morse. I-am dedicat o sală a muzeului (o celulă), pe care am acoperit-o în întregime cu versuri scrise, mai bine spus, gândite în închisori, pentru că nici una nu fusese scrisă. Ceea ce este mai extraordinar este că nici nu știi dacă este mai important cel care a compus versurile sau cel care a reușit să le memoreze și să le transmită. Multe dintre ele, de altfel, sunt anonime, nu se cunosc autorii; altele, însă, erau scrise de poeți celebri, cărora li s-a recunoscut stilul. Unii autori erau oameni politici. Corneliu Coposu, de exemplu, în mod evident nu ar fi scris niciodată în viața lui o poezie dacă n-ar fi stat atâția ani în închisoare. Așa a devenit el autorul uneia dintre cele mai concentrate expresii de speranță și de iertare. Unul dintre poemele lui va fi transmis prin morse la intrarea în sală. Nu este încă realizat, deoarece nu reușim să mai găsim un fost deținut politic care să mai știe alfabetul morse. Toți îl știau atunci. Între timp, ei au îmbătrânit foarte tare. Este ca știința de a cânta la pian: neavând practică, uiți. Am vrut să fie totul autentic, chiar un deținut politic să facă aceasta, însă nu am reușit și am impresia că vom apela la un telegrafist obișnuit. Până la urmă, ceea ce contează este mesajul.

Ceea ce voiam să vă mai spun, și cu asta am încheiat, este că emblema *Memorialului de la Sighet* este cercul de stele al Consiliului Europei, care se întrepătrunde, ca la Jocurile Olimpice, cu un cerc format din sârmă ghimpată. Cred că este un simbol minunat; cred că spune totul și despre lumea din care venim, și despre lumea spre care vrem să mergem; cred că este un simbol care este nu numai al Sighetului, nu numai al României, dar și al întregii Europe de Est. De altfel, spuneam aseară, vorbind la Centrul Cultural „Xaverianum”, că am pornit *Memorialul de la Sighet* din ideea că Europa Unită nu va putea fi posibilă decât în măsura în care își va uni nu numai economia, nu numai politicile publice, externe, diplomațiile ș.a.m.d., ci și obsesiile. Numai în măsura în care noi vom înțelege obsesiile Vestului și Vestul va înțelege obsesiile noastre, vom deveni un continent unit în aceeași spiritualitate. Sper și sunt convinsă că *Memorialul de la Sighet* este în acest sens și un element de construcție al viitoarei Europe Unite.

Pr. Wilhelm Dancă: Vă mulțumesc foarte mult. Acum aș vrea să mă întorc cumva la dimensiunea spirituală a întâlnirii noastre de astăzi.

Pornesc de la o afirmație a unui personaj al romanului dumneavoastră, *Sertarul cu aplauze*, care a spus la un moment dat că 13 ani de închisoare, pentru el, dintr-un anumit punct de vedere, au fost și un privilegiu, deoarece a fost scutit sau cumva ajutat să nu dea examenul libertății. Din acest punct de vedere, vă rog să prezentați, pe scurt, câteva linii din profilul moral și spiritual al deținuților de la Sighet. Îmi mai amintesc că Mircea Vulcănescu, în ultimul său cuvânt, se adresa celor prezenți cu aceste vorbe: „Să nu ne răzbunați!” Astăzi, după atâția ani, și în libertatea în care trăim, cum preluăm această moștenire?

Romulus Rusan: Noi avem obligația de a ști și de a memora ce s-a întâmplat. Deviza *Memorialului de la Sighet* este următoarea: „Acolo unde justiția nu reușește să fie o formă de memorie, memoria singură poate fi o formă de justiție”. Deci, știind și amintindu-ți, după ce ai aflat ce a fost, îți faci o datorie de onoare față de înaintași, poate de cei în ale căror idealuri crezi. A cultiva această memorie, cred că este o formă de maximă toleranță creștină și, în același timp, un mod de a suplini indiferența unor autorități. Cred că nimic mai important nu este pentru un creștin decât să ierte, dar pentru a ierta, trebuie să știe ce iartă, și pentru a ști ce iartă, trebuie să afle ce s-a întâmplat. Consider că aceasta trebuie să fie atitudinea noastră față de trecut. Este o formă de maximă libertate spirituală și de responsabilitate spirituală în același timp.

Ana Blandiana: Aș vrea să adaug și să spun câteva cuvinte despre noțiunea de răzbunare. Este într-adevăr cutremurătoare această propoziție a lui Mircea Vulcănescu, care s-a jertfit pentru semenul său. Pentru că un coleg era bolnav de febră, nu l-a lăsat să doarmă pe ciment, ci a stat el pe ciment și bolnavul deasupra lui; până la urmă, s-a îmbolnăvit și a murit el. Deși ultima lui frază a fost: „Să nu ne răzbunați!”, cred că efectiv nu s-a pus problema răzbunării. Poate și dumneavoastră vă mai amintiți, dacă ați văzut, unul dintre primele episoade ale *Memorialului durerii*, realizat de doamna Lucia Hossu Longin, care conținea un interviu cu Camil Demetrescu, în anii '90. Acest mare intelectual, unul dintre liderii Partidului Național Țărănist, a fost întrebat de Lucia cum se simte el când se întâmplă să-l întâlnească pe unul dintre foștii tortionari. Nu uit cât trăiesc imaginea acestui bătrân, care fusese unul dintre marii bărbați ai României interbelice, absolut distrus acum din punct de vedere fizic, stând o clipă pierdut, gândindu-se și întrebând: „Ce aș putea să spun, ce i-aș putea spune? Ce i-aș putea spune..., el, comunist, eu, creștin!” Această introducere a noțiunii de creștinism în

relația victimă-torționar spune totul. De altfel, mi-l amintesc pe Corneliu Coposu povestindu-ne odată, aproape amuzându-se, cum pe o stradă lăaturalnică în București, în anii '70, deci după ieșirea din închisoare, la mai mulți ani, l-a întâlnit pe unul dintre foștii torționari, care chiar îl bătuse. Nu era nimeni pe stradă. Veneau unul spre altul. Securistul respectiv a început să tremure. Corneliu Coposu a fost întotdeauna un om foarte înalt și voinic. Securistul era mai mic și mai pricăjit. S-a oprit și a vrut să o ia la fugă sau ceva de genul acesta. Nu știa cum să reacționeze. S-a speriat. Corneliu Coposu ne povestea spunând: „Singura mea răzbunare a fost că m-am dus și i-am întins mâna și i-am spus «dumneata ești mai nefericit decât mine»”.

Într-adevăr, una dintre marile idei creștine este aceea că cel ce face nedreptatea este mai nefericit decât cel care o suportă. În acest sens, singura răzbunare, dacă e o răzbunare, dar, de fapt, este o construcție, este aceea de a afla ceea ce a fost, de a nu lăsa să se îngroape și să rămână neștiut acest trecut de suferință, pentru că suferința este un patrimoniu. Îmi amintesc că una dintre ideile pe baza căreia am convins Consiliul Europei să ia sub egida sa această instituție a memoriei a fost pledoaria că acest for, care se ocupă de patrimoniul european, trebuie să înțeleagă că și suferința este un patrimoniu. Și suferința este o parte a moștenirii noastre, care nu trebuie pierdută, dar care trebuie păstrată, înțeleasă și transmisă, pentru că este un sol fertil pentru construcțiile viitoare.

În acest sens, aș mai adăuga doar o întâmplare din 1999. A avut loc prima expoziție despre *Memorialul din Sighet* în Germania. (Între timp, au fost mai mult de zece, în diverse orașe germane). Astfel, prima expoziție s-a deschis la Frankfurt, printr-o dezbatere moderată de redactorul șef de la *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, între pastorul Gauck, care era personalitatea ce primise și administra documentele Stasi, și mine. În cadrul acelei discuții publice, a venit vorba despre Africa de Sud, despre episcopul Desmond Tutu, cel care organizase mărturisirile și iertările în public ale celor ce fuseseră vinovați de *apartheid*. În fine, discutând despre asta, pastorul Gauck întreba dacă nu cumva este posibil să se petreacă și în țările din Est un asemenea procedeu. Eu am spus: „Este absolut imposibil, pentru că personal nu am suficientă fantezie să îmi imaginez un securist urcându-se pe scenă și spunând sincer că-i pare rău pentru ceea ce a făcut”. Deci, singurul fel de a descoperi această istorie este de a o căuta în documente și în memoria celor ce au trăit. Centrul Internațional de Studii, care face parte din *Memorialul din Sighet*, are un Departament de așa-numită „Istorie Orală”, care cuprinde aproape trei mii de ore de înregistrare, de experiențe umane care vor sta la dispoziția

istoricilor viitorului. Aceste documente se vor adăuga documentelor ce vor fi descoperite între timp, pentru că deocamdată arhivele din România nu sunt încă analizate decât într-o foarte mică măsură. De altfel, documentele sau au fost falsificate de la început, sau au fost distruse parțial, deci ele trebuie confruntate.

P.S. Petru Gherghel: Un părinte care a ieșit din pușcărie, și a fost la Sighet, îi reproșa părintelui Wilhelm Dancă că-i lipsește ceva din viață – experiența pușcăriei. În această împrejurare, aș vrea să aflu dacă o asemenea experiență are și astăzi o importanță, și care ar putea să fie de folos pentru fortificarea celor ce sunt chemați să vorbească despre adevăr, despre libertate, despre demnitate. Nouă parcă ne lipsește ceva din această probă de foc pe care au știut să o primească cei ce au fost atunci chemați. Suntem astăzi într-o situație particulară, iar această mărturie poate n-ar trebui să ne lipsească.

Romulus Rusan: Cred că există o legătură absolut esențială între dreptate și adevăr. În *Evanghelia după Ioan* (8,32), Isus spune: „Și veți cunoaște adevărul, și adevărul vă va face liberi”. Cu cât ne vom preocupa mai mult de aflarea adevărului, cu atât vom fi mai liberi. Pe la Sighet trec 35.000 de oameni în fiecare an, până în prezent, uneori, în timpul verii, câte 800 pe zi. Aceia află adevărul și se simt de multe ori cutremurați. Unii vin la Sighet din curiozitate. Sunt foarte mulți străini, chiar japonezi, americani, care vor să vadă cum erau închisorile. Ei intră dintr-o curiozitate pitorească și ies zguduiți sufletește, pentru că află mecanismele sistemului care ne-au dus la acea lipsire de libertate. De curând, la Weimar, în Germania, a avut loc o întâlnire intitulată „Comunismul la muzeu”. Întâlnirea a fost organizată de o fundație germană care se ocupă de Lagărul de la Buchenwald, unde au fost închiși în timpul nazismului mulți evrei și antifasciști, iar în timpul comunismului, mulți opozanți politici ai comunismului. Aceștia erau considerați inițial naziști cu toții, mai târziu descoperindu-se că printre ei erau și foarte mulți democrați. La Weimar s-a făcut o anchetă despre muzeele din țările foste comuniste. Douăzeci de universitari germani, de la Universitatea din Jena, au analizat șapte țări foste comuniste și au urmărit cum este înregistrat trecutul comunist în aceste țări. Au fost în Țările Baltice, în Polonia, Cehia, Ungaria, iar apoi și în România, la Sighet. Ei au analizat diverse aspecte, cum ar fi adevărul istoric, adevărul științific, designul, arhitectura, remarcând că la Sighet trecutul este cel mai corect prezervat, deoarece aceasta se face fără ură, fără părtinire, fără

dorințe propagandistice, ci la modul științific și cu sobrietate artistică. Aceasta ne-a dat mare curaj, pentru că a arăta adevărul așa cum este, fără a dori să-l falsifici, este un lucru foarte greu, mai ales atunci când nu ai prea multe documente. Și cred că este bine ca tot mai multă lume să meargă la Sighet. Deocamdată, 40% dintre vizitatori sunt tineri, alte 40% sunt străini, iar 20% sunt familii din România, care merg cu mașina și vizitează. Cred că ar fi bine ca această cunoaștere să fie intensificată, iar învățământul și presa ar trebui să se preocupe de aceasta.

Ana Blandiana: Eu voiam să spun doar, ca răspuns la întrebarea dumneavoastră, că noi amândoi suntem fii de foști deținuți politici. Deci, experiența a trecut direct la noi de la părinții noștri.

Pr. Wilhelm Dancă: Mulțumesc. Înainte de a încheia, dăm cuvântul P.S. Petru Gherghel.

P.S. Petru Gherghel: Trebuie să-i fim recunoscători episcopului nostru Anton Durcovici pentru că astăzi, în această zi, ne-a oferit posibilitatea de a intra cu el, pentru o oră, într-o asemenea condiție de sacrificiu și de iubire. Totodată, trebuie să vă mulțumim dumneavoastră, doamnă Ana Blandiana și domnule Romulus Rusan, că ne-ați adus aici, în direct, acest *Memorial*, și ni l-ați făcut și mai bine cunoscut, și mai atrăgător, pentru a nu uita niciodată ce s-a întâmplat. Noi îl numim „sanctuarul sacrificiului, al iubirii”, necesar pentru creșterea noastră. Noi știm din învățătura creștină că, dacă bobul de grâu nu moare, nu poate să aducă rod, iar dacă moare, aduce rod bogat. Considerăm că jertfele acelor care au trecut prin sacrificiul durerii, mai ales la Sighet, produc roade acum și așteptăm să producă în continuare. De aceea, vă mulțumim, pentru că, spunându-ne aceste lucruri, ne-ați invitat și ne invitați mereu să mergem acolo. Le mulțumim ierarhilor greco-catolici că, pe lângă aceste celebrări pentru fiecare martir în parte, au decis ca sâmbătă, înaintea duminicii a doua din luna mai, să fie o celebrare comună și de suflet, pe urmele acestor martiri ai noștri. Acesta este un lucru pe care îl consider absolut benefic pentru păstrarea comuniunii noastre cu cei ce au fost înaintea noastră. Noi am fost și vom mai merge la Sighet. Vă mulțumim că ne-ați făcut o așa de frumoasă prezentare a acestei realități a vieții noastre. Îi mulțumesc și părintelui Tadeusz, care a avut această inițiativă, care a venit așa de bine, chiar în ziua în care amintim moartea episcopului nostru. Mulțumim părintelui rector și tuturor celor ce au binevoit să ia parte la această întâlnire.